

El disseny i l'art actual, una parella R+D+I

PILAR BONET

El debat sobre la funcionalitat, com el litigi entre la bellesa i la practicitat, han animat els múltiples discursos sobre la naturalesa de l'art i la pragmàtica del disseny. Art i disseny, en relació o antagonisme, han estat termes protagonistes de debats i controls policials de tota mena des del segle XIX. Una dialèctica que finalment només esdevé productivitat des de la transferència de sabers, però una dialèctica inútil des de la controvèrsia de la jerarquia cultural. Ara per ara, en plena crisi econòmica i social, més valen les aliances que les desavinences, és millor la recerca compartida i el desenvolupament conjunt. Resulta més innovador plantejar el *què* i el *perquè* del treball del disseny i de l'art, més enllà del com tecnològic o projectual.

Amb perspectiva històrica, la relació entre el disseny i l'art és essencial per a ambdues categories. La cadira *Red Blue* de l'arquitecte Gerrit Rietveld apareix als llibres d'història de l'art i també del disseny. De la mateixa manera, podem afirmar que el dissenyador Joe Colombo és tant important com l'artista Andy Warhol, o que ens agradaria tenir la calavera amb diamants *For the love of God* de Damien Hirst o la butaca *Well tempered chair* de Ron Arad per degustar-ne l'exclusivitat i la cotització en el mercat. Actualment el debat entre el disseny i l'art, establert des de la distància, fins i tot des de la ignorància mútua, no té cap sentit. Com afirma el teòric del disseny Norberto Chaves en parlar d'aquest antagonisme, ens trobem davant d'un mite urbà que es construeix des de l'eslògan reduccionista de "la teva veritat contra la meva"¹

Situats en un mateix enunciat, el disseny i l'art delimiten un marc d'estudi i de treball excepcional per a la nostra cultura visual i material. Cal tenir en compte que les relacions i els intercanvis entre aquests dos àmbits de producció generen un debat propi de la societat industrial i urbana que ens defineix, la mateixa societat que posa en dubte la naturalesa de l'art i la funció de la cultura, els processos de producció i el món del mercat, la incidència de les tecnologies o les polítiques de consum. Interpel·lar la racionalitat, igual que qüestionar la metafísica, són exercicis que

Projeté Egalité (2008)
de Minerva Cuevas

necessiten una gran voluntat crítica i es poden fer des del disseny i des de l'art si recordem que les dues disciplines conformen un nou humanisme.

Malgrat aquestes reflexions, la majoria dels dissenyadors s'han format en la convicció que el "disseny no és art", tot i que no saben resoldre el cisma que això suposa per a la definició de disseny. "El disseny no és art" és un axioma que serveix per identificar-se des de la diferència i per autoritzar-se en la professió. Però sabem que la diferència no és tan profunda: ni l'art és tan sols bellesa ni el disseny és utilitat sense contemplacions. Tampoc és el factor intel·lectual i teòric el culpable del desacord. El debat de la postmodernitat dels vuitanta ja ens va deixar exemples d'artefactes aparentment inútils creats per dissenyadors, i d'objectes dissenyats per artistes amb una forta funcionalitat simbòlica i social. El brillant dissenyador Ettore Sottsass estava tan interessat en la recerca sobre la forma com en la recerca sobre la funció i Achille Castiglioni aplicava el *ready-made* duchampià als seus productes industrials, jugant amb les regles del joc del funcionalisme. Com a artista, l'enginyer industrial Krzysztof Wodiczko va crear un prototip de vivenda mòbil per a *homeless* semblant a les arquitectures per a la supervivència urbana de Michel Rakowitz. I tots ells són figures inqüestionables de l'art i del disseny contemporani.

1 Chaves, N. "Prólogo: la famosa pregunta", en Anna Calvera (ed.) (2003) *Arte¿ ?Diseño*. Barcelona, Gustavo Gil, p. 121-138

Projecte Repizas (2011)
de Curro Claret

Primera observació: La relació entre el disseny i l'art és tan antiga com el món contemporani en el qual totes dues categories es conceptualitzen i es legitimen. La proximitat és més productiva que l'exili. Com diu el crític Beyan Subjic, director del *Design Museum* de Londres, un bon disseny demostra competència tècnica, però també ambició artística². Què significa ambició artística si parlem de disseny?

A un artista no el preocupa dilucidar la relació de les seves pràctiques creatives amb processos i eines de recerca del món del disseny, ni tampoc té problemes per col·laborar amb publicistes o arquitectes. A molts artistes actuals el que els preocupa és generar imatges, accions o artefactes que ens confrontin al futur inestable, i també volen projectar nous models de recerca i de desenvolupament. Els cartells de l'artista mexicana Minerva Cuevas, per exemple, no se sotmeten a cap registre sobre el bon o mal disseny gràfic, com tampoc els vestits que fa Alicia Framis, amb la col·laboració de dissenyadors de moda, no apareixen a les passarel·les internacionals; però tots són treballs molt funcionals en l'àmbit simbòlic i social. El debat sobre si són art o disseny tampoc frena

la potencialitat social de les arquitectures emocionals de Josep Maria Martín, que treballa amb antropòlegs i dissenyadors. De la mateixa manera, les arquitectures de Siah Armajani tampoc es presten a rumiar sobre la seva definició i en canvi les admirem com a idees per regenerar la construcció d'espais privats i públics.

Ara bé, si es tracta de la butaca *Proust* de Mendini, podem debatre fins a l'extenuació si això és disseny, o si aquest moble mereix ser una icona de culte al museu. I de la mateixa manera forcem Curro Claret a definir-se com a dissenyador i no com artista en les entrevistes, mentre apliquem el dogma del funcionalisme com a model hegemònic del disseny. Marc Newson és un artista o un bon dissenyador amb ambició artística?

El més germinatiu d'aquest dilema –entre els artistes que treballen amb metodologies i objectius del disseny i els dissenyadors que no volen ni sentir parlar de l'art– és l'intercanvi desinhibit de sabers i de recerca. Actualment l'art ha deixat de ser una activitat abstracta i és capaç de desenvolupar consciència social i capacitat de desenvolupament econòmic. I el disseny adopta sense complexos una categoria amb valor simbòlic. És a dir, vivim una situació que reflecteix el procés de transformació de la nostra societat postindustrial, en la qual els valors funcionals comparteixen espai amb la funcionalitat dels valors simbòlics –el valor del canvi.

Segona observació: La fricció entre l'art o el disseny i el debat sobre els seus antagonismes sempre apareix en el món del disseny i per afany corporatiu. La pràctica artística, acostumada al nomadisme, milita en un espai més alliberat.

En els debats de la web FOROALFA aquest tema és recurrent. Els dissenyadors que no coneixen l'art actual afirmen que el disseny no és art –cosa que ja sabem i som capaços de diferenciar– i que ambdues categories no comparteixen res –cosa que no és certa i cal corregir. Ho fan des de l'anacronisme de pensar que l'art actual és només pintura o escultura i que tan sols serveix per a la contemplació de la bellesa, sense possibilitat de tenir un contingut més social o de desenvolupar-se en l'esfera pública. És un error: si hi ha una definició per a les pràctiques artístiques actuals és precisament la seva impuresa o la seva hibridació amb la recerca, el desenvolupament i la innovació del món del disseny. Amb l'antropologia, la sociologia, les ciències polítiques o les pedagogies compartides, l'art cerca nous recursos de treball i de recerca, propers al món de l'arquitectura, de l'urbanisme o del disseny. Amic d'artistes com Arman o Klein o el dissenyador industrial Roger Tallon, recentment desaparegut, cercaven la dissolució de fronteres

² Subjic, B. (2009) *El lenguaje de las cosas*. Madrid, Turner.

entre disseny i indústria i reclamaven l'autoritat de la creativitat, de l'art o de l'humanisme en el camp de la producció industrial i de l'enginyeria. Les relacions, sempre productives i mai banals, entre el disseny i l'art són múltiples. No són casos aïllats ni excentricitats o pràctiques sense criteri. Si volem parlar d'espai públic, per exemple, podem fer-ho amb arquitectes i urbanistes, però també amb artistes com el col·lectiu *Democràcia*, com ho va fer el FAD en unes converses de màxima actualitat sobre què és l'art públic³.

Un visitant al centre d'art La Panera de Lleida no se sorprèn de trobar a les sales treballs dels dissenyadors Curro Claret i Vanesa Moreno, com tampoc ho fa el que, de visita per Girona, entra a la sala d'exposicions El Bòlit i allà interactua amb els objectes d'il·luminació d'Emili Pedrós. L'exposició que recentment va presentar el Victoria&Albert Museum de Londres, titulada *Postmodernism. Style and subversion 1970-1990*⁴, reunia obres

3 Les aportacions de crítics, arquitectes, responsables polítics, artistes, filòsofs i sociòlegs al seminari *¿Qué es el arte público?* celebrat al FAD (Barcelona) es poden consultar a <http://fad.cat/xarxesopinio/>

4 Glen Adamson and Jane Pavitt (ed.) (2011) *Postmodernism. Style and subversion 1970-1990*. London, V&A Publishing. Les obres de Haim Steinbach comparteixen espai amb els mobles d'Alessandro Mendini, les arquitectures de Ricardo Bofill amb les escultures de Giulio Paolini o les portades de *The Face* amb els fotogrames de Cindy Sherman. Una

d'artistes i de dissenyadors. La Fira del Moble de Milà ha convidat dissenyadors i artistes en la seva darrera presentació, protagonistes del R+D+I (Recerca+Desenvolupament+Innovació) del futur. A Barcelona, la recent exposició *Artesans. Construccions col·lectives de l'espai social* planteja aquest retorn a unes pràctiques alternatives i relacionals entre el disseny i l'art. Tenim moltes evidències d'aquest gir⁵.

La innocència de la modernitat va confiar en el lideratge de l'art i del disseny per construir el futur amb llibertat i democràcia. Ara, tal com van les coses, és més interessant recuperar aquest potencial i oferir a les empreses la col·laboració amb els artistes i els dissenyadors. La innovació és un mecanisme d'adaptació al canvi i cal apostar pel futur com ho fa, entre altres molts programes en marxa, el de la Nau Estruch de Sabadell, amb un projecte de relació entre joves creadors i empreses. La innovació implica una actitud de flexibilitat i és una opció per elaborar respostes a la incertesa del futur. Una bona idea no garanteix un resultat innovador per ella mateixa, requereix una creativitat aplicada en tot el procés del projecte. Aquest espai invisible de treball –la

mostra interessant sobre l'art i el disseny de la postmodernitat guiada amb un dispositiu crític transversal i social.

5 <http://www.acvic.org>

Projecte de dispositius mòbils i itinerants Idensitat i el CX-R de Can Xalant. Arquitectures modulars, flexibles i temporals. Projecte Ceci n'est pas une voiture (2011).

innovació– es dinamitza en l'aliança entre l'art i el disseny.

Tercera observació: El nou esperit dels temps ens demana el retorn a una consciència ètica sobre els efectes de la producció i del consum, sobre els marges morals del desenvolupament. Els vincles entre el disseny i l'art són més que mai una possibilitat per repensar les condicions del nostre món i del seu sistema global. Els artistes i els dissenyadors ja comparteixen aquest afany, les noves generacions no s'aferren al corporativisme sinó als projectes de futur. Ara toca a les empreses i a la indústria compartir el potencial.

Un cas d'estudi interessant ha estat el desenvolupament, des de la crítica institucional, del projecte *Ceci n'est pas une voiture*. Un treball sense fronteres en què el disseny i l'art posen en marxa la seva naturalesa social i política. Les architectures temporals i els artefactes mòbils que s'han dissenyat i produït, així com els dispositius de mobiliari urbà i les convocatòries de relacions pràctiques que recopila el projecte, dibuixen un mapa d'idees i d'accions properes als relats d'apoderament social, a la intel·ligència col·lectiva, a la democràcia directa, a l'economia sostenible, al capitalisme ètic, a l'autogestió o a les comunitats creatives. Termes que ens descobreixen un vocabulari que descriu perfectament les urgències del nostre temps i les seves fissures, conceptes habituals en els debats entre el disseny i l'art en el context de la crisi. Són treballs fets per arquitectes, artistes, dissenyadors o artesans, sense encàrrec previ ni producció industrial ni tampoc interessos mercantilistes. Artefactes nòmades, amb estètica de guerrilla alternativa, un exercici de reflexió crítica col·laborativa⁶.

Amb la filosofia R+R+R, els projectes es confronten als tòpics sobre la naturalesa

6 En conjunt, el projecte *Ceci n'est pas une voiture* s'articula en una successió de fases de treball en diferents indrets internacionals. *El Dispositivo Itinerante de Idensitat y el CX-R de Can Xalant* i el projecte *Servicio Público de Optimización de Trastos (S.P.O.T.)* del col·lectiu Makea i Càmping, Caravanning, Arquitecturing de Miquel Ollé i Sofia Mataix es presenten amb els treballs d'altres autors i col·lectius: A77 - Adriana García Galán - Amor Muñoz - Ana Dumas - Anna Recasens - Antimuseo - Cinéma Numérique Ambulant (CNA) - CLUI - Colectivo Cambalache - Colectivo Descarrilados - Colectivo Kabaret Machine - Cristian Añó y David Armengol - Diego Pérez - Domènec - Fabiana de Barros - Fanzinoteca Ambulant - Felix Mathias Ott - Floating Lab Collective - Iñiqui Larrimbe - Ivan Puig i Andrés Padilla - Josep M. Martín - La Fundició - Lluç Mayol, Matias Rossi y Ricardo Duque - Makea Tu Vida - Marksearch - Miquel Ollé y Sofia Mataix - Núria Güell - Nuria Montiel - Pablo Helguera - Pablo Rojas Schwartz - Pau Faus - Platoniq - Public Works - Raimond Chaves - Rallyconurbano - Raumlabor - Sabrina Artel - Soundlab - Straddle3 y Todo por la Praxis - Theo Craveiro - Toni Tomàs y Carles Porta - Virginia de Medeiros - Vitor Cesar.

contemplativa de l'art i el racionalisme pragmàtic i industrial del disseny, i s'involucren en una intel·ligència col·lectiva que idea models de supervivència alhora que aporta millores per al futur de la cultura urbana.

Obert a conclusions. El repte del present és deixar de banda la inèrcia dels tòpics sobre què és el disseny o què és l'art, les discrepàncies, i passar a una reflexió conjunta sobre els nous mecanismes de producció i de desenvolupament social. Gestionar un espai de treball regenerat, atent als conflictes i resistent a la crisi.

El futur ens preocupa. L'intercanvi entre el disseny i l'art té una missió: la construcció comunitària, sostenible i democràtica. L'aliança entre l'art i el disseny ha de ser un procés de desenvolupament social, on l'interès públic s'analitzi des de nous dispositius crítics.

La seva relació produeix una tensió creativa excepcional, l'art i el disseny són complementaris i no excloents, mantenen les relacions des dels seus orígens. No cal que es fusionin, tampoc que s'ignorin.

La cultura és un factor vital de construcció i enfortiment de la comunitat i de la identitat. No és un luxe sinó una primera necessitat. Cal posar a l'abast dels estudiants de disseny, i als ciutadans en general, les pràctiques, competències i valors que conformen el capital cultural, per assolir un progrés col·lectiu. El treball conjunt entre l'art i el disseny conforma l'equip R+D+I líder per projectar i gestionar futur.

La cultura del segle XXI reclama una esfera pública activa i participativa, on les hipòtesis i els projectes que poden portar a terme els artistes i els dissenyadors, arquitectes i urbanistes siguin capaços de repensar, des de la responsabilitat i l'ambició artística, les condicions i les necessitats de les noves comunitats. És en aquesta direcció que els estudis de disseny a l'ESDI de Sabadell aporten una àmplia formació sobre l'art i el disseny de manera col·laborativa, com a coneixements ineludibles en la pràctica del disseny i del desenvolupament social.

Pilar Bonet és professora de Teoria i història de l'art i el disseny a l'ESDI (Universitat Ramon Llull, Sabadell), professora d'Art actual i Crítica d'art a la Universitat de Barcelona i d'Art i cultura Urbana al Màster d'Anàlisi i gestió de l'art actual d'IL3. També és membre del consell de direcció de Can Xalant, Centre de Creació i Pensament Contemporani de Mataró.